

भूकम्पको कारण जोखिमयुक्त भएका भवन संरचनाहरु हटाउने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७२

नेपाल सरकार
गृह मन्त्रालय

प्रस्तावना: गोरखा जिल्लाको बारपाक आसपास केन्द्रबिन्दु भई मिति २०७२/१/१२ गते गएको विनासकारी भूकम्प र त्यस पछिका पराकम्पहरुबाट क्षति भई जोखिमयुक्त भएका एवं मर्मत वा प्रबलीकरण गरी प्रयोग गर्न नसकिने अवस्थामा पुगेका भवन संरचनाहरु सुरक्षित तवरले भत्काउन आवश्यक देखिएको र दैवी प्रकोप (उद्धार) ऐन, २०३९ को दफा ४ को खण्ड (ज) र (ठ) ले दिएको अधिकार र खण्ड (ड) बमोजिम नेपाल सरकारले त्यस्ता भवन संरचनाहरु हटाउने गरी तोके बमोजिम सम्बन्धित जिल्लाको प्रमुख जिल्ला अधिकारीले जोखिमयुक्त भवन संरचनाहरु हटाउन आदेश दिन सक्ने भएको हुँदा त्यस्ता जोखिमयुक्त भवन संरचना हटाउँदा अपनाउने प्रकृया निर्धारण गर्न आवश्यक भएकोले नेपाल सरकारले यो कार्यविधि स्वीकृत गरी जारी गरेको छ ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:**(१) यो कार्यविधिको नाम “भूकम्पको कारण जोखिमयुक्त भएका भवन संरचनाहरु हटाउने सम्बन्धी कार्यविधि २०७२” रहेको छ ।

(२) यो कार्यविधि नेपाल सरकारले स्वीकृत गरेको मितिदेखि लागू हुनेछ ।

२. **परिभाषा:**

“जोखिमयुक्त भवन संरचना” भन्नाले भूकम्पको कारण क्षतिग्रस्त भई बसोबास गर्न नमिल्ने र मर्मत वा प्रबलीकरण हुन नसक्ने अवस्थामा पुगी मानवीय सुरक्षा वा सार्वजनिक आवागमनका दृष्टिले जोखिमयुक्त भएको भवन, त्यसको कुनै भाग, कम्पाउण्ड वाल वा अन्य कुनै व्यक्तिगत वा सार्वजनिक संरचना संभन्तु पर्छ ।

३. **जोखिमयुक्त भवन संरचनाको पहिचान:**(१) आफ्नो कुनै भवन वा संरचना भूकम्पको कारण क्षतिग्रस्त भई हटाउनु पर्ने अवस्थाको भएमा त्यसको सम्पूर्ण विवरण खुलाई सम्बन्धित घरधनीले नगरपालिकाको सम्बन्धित वडा कार्यालय वा गाउँ विकास समिति कार्यालयमा सोको जानकारी दिनुपर्नेछ । त्यसरी जानकारी दिँदा सम्भव भएसम्म घर संरचनाको नक्सा, जग्गाधनीपूर्जा र नागरिकताको प्रतिलिपि तथा क्षति भएको घरको फोटोसमेत संलग्न गर्नुपर्नेछ ।

(२) आफ्नो छिमेक वा वरिपरि कुनै भवन संरचना जोखिमयुक्त देखिएमा जुनसुकै व्यक्तिले सो भवन संरचना रहेको ठाउँ खुलाई संभव भएसम्म उक्त भवन संरचनाको फोटो समेत संलग्न गरी नगरपालिकाको सम्बन्धित वडा कार्यालय वा गाउँ विकास समिति कार्यालयमा सोको जानकारी दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) बमोजिम जानकारी प्राप्त नभए तापनि नगरपालिकाको सम्बन्धित वडा सचिव वा गाउँ विकास समितिको सचिवले आफ्नो वडा वा गाउँ विकास समितिमा कुनै भवन संरचना जोखिमयुक्त भएको देखेमा त्यस्तो संरचनाको

विवरण तथा फोटो समेत संलग्न गरी वडा कार्यालय वा गाउँ विकास समितिमा सोको अभिलेख राख्नेछ ।

(४) उपदफा (१), (२) वा (३) बमोजिम प्राप्त जानकारी वा अभिलेखको आधारमा जोखिमयुक्त भवन संरचनाको विवरण तयार गरी नगरपालिकाको सम्बन्धित वडा कार्यालयको सचिवले नगरपालिकामा पठाउनु पर्नेछ । गाउँ विकास समितिको हकमा सो विवरण तयार गरी जिल्ला प्राविधिक कार्यालयले खटाएको इन्जिनियरलाई जानकारी गराई अविलम्ब उपदफा (५) बमोजिमको समिति समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम प्राप्त विवरणमा उल्लेख भएको भवन संरचना जोखिमयुक्त भए नभएको यकीन गर्न नगरपालिका वा गाउँ विकास समिति स्तरमा देहाय बमोजिमको प्राविधिक समिति रहनेछः

(क)	काठमाडौं महानगरपालिकाको हकमा उक्त कार्यालयको भौतिक विकास विभागको विभागीय प्रमुख, अन्य नगरपालिकाको हकमा सम्बन्धित नगरपालिकाको इन्जिनियर र इन्जिनियर नभएका नगरपालिका र गाउँ विकास समितिको हकमा जिल्ला प्राविधिक कार्यालयले खटाएको इन्जिनियर	संयोजक
ख)	सहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग वा सम्बन्धित डिभिजन कार्यालयले तोकेको इन्जिनियर वा त्यस्तो इन्जिनियर उपलब्ध नभएकोमा सम्बन्धित प्रमुख जिल्ला अधिकारीले तोकेको अन्य निकायको इन्जिनियर	सदस्य
(ग)	नगरपालिकाको सम्बन्धित वडा सचिव/गाउँ विकास समितिको हकमा गाउँ विकास समितिको सचिव	सदस्य

(६) प्राविधिक समितिले नगरपालिका वा गाउँ विकास समितिमा प्राप्त विवरणमा उल्लेख भएका भवन संरचनाको स्थलगत निरीक्षण गरी उक्त भवन संरचना हटाउनु पर्ने नपर्ने कुराको यकीन गर्नुपर्नेछ । प्राविधिक रुपमा उक्त भवन संरचना हटाउनु पर्ने वा नपर्ने कुराको यकीन भएपछि सोही व्यहोराको मुचुल्का तयार गरी संभव भएसम्म सम्बन्धित घरधनी र छिमेकीहरु समेतको उपस्थितिमा मुचुल्का तयार गरी भवन संरचनाको फोटो सहित आफ्नो स्पष्ट राय सहितको प्रतिवेदन सम्बन्धित नगरपालिका वा गाउँ विकास समितिमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिमको प्रतिवेदनमा उक्त भवन संरचना सम्बन्धित घरसंरचना धनी वा सञ्चालकले हटाउन सक्ने वा नसक्ने वा सो हटाउन सम्बन्धित धनीलाई कुनै सहयोग गर्नुपर्ने भए सो सम्बन्धमा स्पष्ट उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

(द) प्राविधिक समितिले कुनै भवन संरचना हटाउनु पर्ने वा नपर्ने सम्बन्धमा यकीन गर्न नसकेमा त्यसरी फर्काउनु पर्ने तसक्नुको कारण उल्लेख गरी सो को प्रतिवेदन सम्बन्धित नगरपालिका वा गाउँ विकास समिति माफत दफा ४ बमोजिमको केन्द्रीय निर्देशन समिति समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ ।

४. केन्द्रीय निर्देशन समिति: (१) जोखिमयुक्त भवन संरचना हटाउने सम्बन्धमा यस कार्यविधि बमोजिमको कार्य गर्न देहाय बमोजिमको केन्द्रीय निर्देशन समिति रहनेछ:-

(क)	सह सचिव, सहरी विकास मन्त्रालय	संयोजक
(ख)	सह सचिव, गृह मन्त्रालय	सदस्य
(ग)	सह सचिव, संघीय मामिला तथा स्थानिय विकास मन्त्रालय	सदस्य
(घ)	सह सचिव, भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय	सदस्य
(ङ)	सहायक रथी, नेपाली सेना	सदस्य
(च)	प्रहरी नायव महानिरीक्षक, नेपाल प्रहरी	सदस्य
(छ)	प्रहरी नायव महानिरीक्षक, सशस्त्र प्रहरी बल	सदस्य
(ज)	सम्बन्धितनगरपालिका/गाउँ विकास समितिको प्रमुख	सदस्य
(ञ)	सहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागले तोकेको सिनियर डिभिजनल इन्जिनियर	सदस्य सचिव

(२) केन्द्रीय निर्देशन समितिले आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित अधिकारी वा विज्ञ वा विशेषज्ञलाई समितिको बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

(३) केन्द्रीय निर्देशन समितिले आफूले गर्नुपर्ने काम गर्न आवश्यकता अनुसार उपसमिति वा कार्यटोली गठन गर्न सक्नेछ ।

(४) केन्द्रीय निर्देशन समितिको सचिवालय सहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागमा रहनेछ ।

(५) केन्द्रीय निर्देशन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:-

- (क) प्राविधिक समितिले कुनै भवन संरचना हटाउनु पर्ने नपर्ने सम्बन्धमा यकीन राय दिन नसकेमा त्यस सम्बन्धमा अन्तिम निर्णय गर्ने,
- (ख) कुनै सरकारी वा नेपाल सरकारको अधिकांश स्वामित्व भएको संस्थाको भवन संरचना हटाउनु पर्ने वा नपर्ने सम्बन्धमा सहरी विकास मन्त्रालय समक्ष सिफारिश गर्ने,
- (ग) सार्वजनिक प्रयोगमा रहेको प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित संस्थाको स्वामित्वको भवन संरचना सम्बन्धित संस्थाको अनुरोध वा प्राप्त

सूचनाका आधारमा हटाउनु पर्ने देखिएमा त्यस्तो संरचना हटाउन लगाउने,

- (घ) अस्पताल, विद्यालय, क्याम्पस, चलचित्र घर, सपिङ्ग कम्प्लेक्स वा यस्तै प्रकारका सार्वजनिक प्रयोगका भवन संरचना हटाउन लगाउने,
- (ङ) भवन संरचना हटाउने सम्बन्धमा प्राविधिक समितिलाई आवश्यक निर्देशन दिने,
- (च) यस कार्यविधि बमोजिम प्राविधिक समितिले गरेको काम कारबाहीका सम्बन्धमा परेको गुनासो वा उजूरी उपर छानबिन गरी अन्तिम निर्णय गर्ने,
- (छ) भवन संरचना हटाउने सम्बन्धमा नेपाल सरकारको सम्बन्धित निकायलाई आवश्यक राय सुझाव वा प्राविधिक सहयोग गर्ने ।

(५) कुनै सरकारी वा सार्वजनिक प्रयोगको भवन वा संरचना हटाउनु पर्ने देखिएमा सम्बन्धित निकाय वा संस्थाले सो को उपलब्ध भएसम्मको विवरण खुलाई सहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग मार्फत केन्द्रीय निर्देशन समितिमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(६) कुनै सरकारी वा सार्वजनिक भवन संरचना हटाउनु पर्ने देखिएमा जुनसुकै व्यक्तिले सो को उपलब्ध भएसम्मको विवरण संलग्न गरी केन्द्रीय निर्देशन समितिमा लिखित जानकारी दिन सक्नेछ ।

५. अपार्टमेण्ट तथा व्यापारिक प्रयोगका भवन सम्बन्धी व्यवस्था: (१) अपार्टमेण्ट (संयुक्त आवास), समूहगत आवास (group housing) वा सपिङ्ग कम्प्लेक्स वा यस्तै प्रकारका बहुउद्देश्यीय भवनमा भएको क्षतिको आधारमा उक्त भवन संरचना हटाउन पर्ने नपर्ने सम्बन्धमा सो भवन संरचनाको धनी वा सञ्चालकले यो कार्यविधि लागू भएको १५ दिनभित्र आफ्नै तर्फबाट प्राविधिक विशेषज्ञ नियुक्त गरी प्रतिवेदन लिई सो प्रतिवेदन केन्द्रीय निर्देशन समिति समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्रतिवेदन प्राप्त भएपछि केन्द्रीय निर्देशन समितिले आवश्यक देखिए प्राविधिक टोली गठन गरी त्यस्तो टोलीबाट सो भवन संरचनाको स्थलगत निरीक्षण गराई प्रतिवेदन लिई त्यस्तो भवन संरचना हटाउनु पर्ने नपर्ने सम्बन्धमा निर्णय गर्नेछ ।

६. सम्बन्धित धनी आफैले हटाउने: (१) प्राविधिक समिति वा केन्द्रीय निर्देशन समितिले हटाउनु पर्ने भनी प्रतिवेदन दिएका भवन संरचनासम्बन्धित धनी वा सञ्चालकले हटाउनु पर्नेछ ।

(२) भवन संरचनामा भएको कश्चित, त्यसको भौतिक अवस्था, सो हटाउन आवश्यक पर्ने साधन स्रोत वा अन्य-त्यस्तै कारणले कुनै भवन संरचना त्यसको धनी वा सञ्चालकले हटाउन नसक्ने भनी प्राविधिक समिति वा केन्द्रीय निर्देशन समितिले प्रतिवेदन दिएकोमा त्यस्तो संरचना यस कार्यविधि बमोजिमको टोलीबाट हटाइनेछ । त्यसरी हटाउँदा लागेको खर्च सम्बन्धित धनी वा सञ्चालकबाट असूल उपर गरिनेछ ।

(३) कुनै भवन संरचना हटाउन सम्बन्धित धनी वा सञ्चालकलाई कुनै यन्त्र उपकरण वा विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध गराएमा सम्बन्धित धनी वा सञ्चालकले हटाउन सक्ने भनी प्राविधिक समिति वा केन्द्रीय निर्देशन समितिले प्रतिवेदन दिएकोमा त्यस्तो धनी वा सञ्चालकलाई सो बमोजिमको यन्त्र उपकरण वा विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध गराउन सकिनेछ । सो वापत लाग्ने खर्च सम्बन्धित धनी वा सञ्चालकले व्यहोर्नु पर्नेछ ।

(४) उपभोक्तालाई हस्तान्तरण भै नसकेको अपार्टमेण्ट, व्यापारिक भवन, चलचित्रघर, निजी अस्पताल, निजी विद्यालय वा कलेज वा यस्तै प्रकारका भवन संरचना हटाउँदा लागेको खर्च सम्बन्धित भवन संरचनाको धनी वा सञ्चालकले व्यहोर्नु पर्नेछ ।

(५) यस कार्यविधि बमोजिम कुनै घर संरचना सम्बन्धित धनी वा सञ्चालकले नहटाई प्राविधिक समिति वा केन्द्रीय निर्देशन समितिले हटाउँदा वा कुनै प्राविधिक सहयोग वा यन्त्र उपकरण वापत सम्बन्धित धनी वा सञ्चालकले व्यहोर्नु पर्ने खर्चका सम्बन्धमा सहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागले नर्स तथा मापदण्ड बनाई जारी गर्नेछ ।

७. प्रमुख जिल्ला अधिकारीले भवन संरचना हटाउने आदेश दिन सक्ने: (१) सम्बन्धित धनी वा सञ्चालकले हटाउनु पर्ने भनी प्राविधिक समिति वा केन्द्रीय निर्देशन समितिले प्रतिवेदन दिएका भवन संरचना सम्बन्धित धनी वा सञ्चालकले नहटाएमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीले त्यस्तो भवन संरचना हटाउने आदेश दिन सक्नेछ ।

(२) कुनै भवन संरचना तत्काल हटाउन आवश्यक भएको र त्यस्तो भवन संरचनाको धनी वा सञ्चालकसँग तत्काल सम्पर्क हुन नसकेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीले त्यस्तो भवन संरचना हटाउने आदेश दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) बमोजिम प्रमुख जिल्ला अधिकारीले भवन संरचना हटाउने आदेश दिएमा त्यस्तो भवन संरचना हटाउन लागेको खर्च सम्बन्धित धनी वा सञ्चालकबाट सरकारी बाँकी सरह असूल उपर गरिनेछ ।

(४) यस कार्यविधि बमोजिम कुनै भवन संरचना हटाउन प्रमुख जिल्ला अधिकारीको आदेश आवश्यक भएमा प्राविधिक समिति वा केन्द्रीय निर्देशन समितिले सोही व्यहोरा उल्लेख गरी प्रमुख जिल्ला अधिकारी समक्ष लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

B

८. भवन संरचना हटाउने टोली तयार गर्ने: (१) यस कार्यविधि बमोजिम नगरपालिका वा गाउँ विकास समितिले हटाउनु पर्ने भनी यकीन गरेका वा दफा ७ बमोजिम प्रमुख जिल्ला अधिकारीले आदेश दिएको वा दफा ४ को उपदफा (५) बमोजिम केन्द्रीय निर्देशन समितिले हटाउन लेखी पठाएको भवन संरचना नेपाली सेनाको नेतृत्वको टालीले हटाउनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको टोलीमा नेपाल प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी बल तथा सम्बन्धित नगरपालिका वा गाउँ विकास समितिका प्रतिनिधि रहनेछन्।

(३) सम्बन्धित सरकारी निकाय तथा स्थानीय निकायले उपदफा (१) बमोजिमको टोलीले माग गरे बमोजिमका यन्त्र उपकरण तथा विशेषज्ञ उपलब्ध भएसम्म सो टोलीलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

(४) भवन संरचना हटाउन आवश्यक हेभी इक्विपमेण्ट, त्यसको सञ्चालन तथा इन्धनको व्यवस्था भौतिक योजना तथा यातायात मन्त्रालयले गर्नेछ।

(५) यस दफा बमोजिम भवन संरचना हटाउँदा सो टोलीले सम्बन्धित प्रमुख जिल्ला अधिकारीसँग समन्वय गर्नेछ।

९. घर संरचना हटाउँदा अपनाउनुपर्ने सावधानी: यस कार्यविधि बमोजिम सम्बन्धित धनी वा सञ्चालक वा टोलीले भवन संरचना हटाउँदा मानवीय क्षति नहुने, सार्वजनिक आवागमनमा बाधा नपुग्ने, वातावरणमा सकेसम्म कम असर पर्ने र सार्वजनिक सुरक्षा तथा स्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी आवश्यक सावधानी अपनाउनु पर्नेछ।

१०. आवश्यक साधन स्रोत तथा बजेट व्यवस्था: यस कार्यविधि बमोजिम भवन संरचना हटाउँदा आवश्यक पर्ने साधन स्रोत तथा खर्चको निमित्त अर्थ मन्त्रालयले सम्बन्धित निकायलाई आवश्यक बजेट उपलब्ध गराउनेछ।

११. बिबिध: (१) घर भत्काउँदा यसबाट उत्पन्न हुने भग्नावशेष (Debris) सार्वजनिक यातायात तथा आवागमन वा सार्वजनिक स्वास्थ्य र सुरक्षामा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी राख्नु पर्नेछ।

(२) भवन संरचना हटाउँदा सबैभन्दा बढी जोखिमयुक्त भवन संरचना वा त्यसको कुनै भाग सबैभन्दा पहिले हटाई क्रमशः कम जोखिमयुक्त वा बाँकी भाग हटाउनु पर्नेछ।

(३) भवन संरचना हटाउँदा भूकम्पबाट अति प्रभावित आर्थिक रुपमा विपन्न व्यक्तिको भवन संरचनालाई विशेष प्राथमिकता दिई हटाइनेछ।

(४) भवन संरचना हटाउन कुनै स्वदेशी संघ संस्था, व्यवसायी वा स्वयंसेवकको सहयोग लिन सकिनेछ । विदेशी सहयोग सम्बन्धमा नेपाल सरकारले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(५) भवन संरचना हटाउन कुनै स्वदेशी वा विदेशी संघ संस्था वा व्यवसायीले जिम्मा लिएकोमा त्यसबाट निस्केको भग्नावशेषको व्यवस्थापन नगरपालिका वा गाउँ विकास समिति वा केन्द्रीय निर्देशन समितिले तोके बमोजिम सम्बन्धित संघ संस्था वा व्यवसायीले गर्नु पर्नेछ ।

(६) भग्नावशेष व्यवस्थापनको लागि आवश्यक जग्गाको व्यवस्था सम्बन्धित नगरपालिका र गाउँ विकास समितिले गर्नेछ । यस प्रयोजनको निमित्त सार्वजनिक वा सरकारी जग्गा प्रयोग गर्न सक्नेछ । जग्गा उपलब्ध गराउने प्रयोजनको निमित्त सम्बन्धित जिल्ला दैवी प्रकोप उद्धार समिति लगायत सबै निकायले आवश्यक सहयोग गर्नु पर्नेछ ।

(७) कुनै भवन संरचना हटाउँदा त्यसबाट निक्लने भग्नावशेष पुनः प्रयोग हुन सक्ने भएमा सम्बन्धित धनी वा सञ्चालकले चाहेमा लैजान सक्नेछ । निजले तत्काल लैजान नसक्ने भई भण्डारणको लागि सहज पहुँचयुक्त ठाउँ उपलब्ध गराएमा सो स्थानमा भण्डारण गरिनेछ ।

(८) यस कार्यविधिको कार्यान्वयनमा कुनै बाधा अडकाउ भएमा नगरपालिका वा गाउँ विकास समितिले भवन संरचना हटाउने विषयमा सम्बन्धित प्रमुख जिल्ला अधिकारीले र केन्द्रीय निर्देशन समितिले हटाउन लगाउने विषयमा सहरी विकास मन्त्रालयले त्यस्तो बाधा अडकाउ फुकुवा गर्नेछ ।

